ภาษาท่าทางในวัฒนธรรมญี่ปุ่น

ฉตุพร สุมนานนท์*
*อาจารย์ใหญ่ โรงเรียนภาษาและวัฒนธรรม ส.ส.ท.

เมื่อพูดถึงภาษาส่วนใหญ่เราจะนึกถึงภาษาพูดหรือภาษาเขียนเป็นหลัก แต่ในความเป็นจริงในการสื่อสารนั้นโดยเฉพาะในการสนทนากันนั้น เราไม่ได้ใช้แต่ภาษาพูดในการสื่อสารเท่านั้น แต่เรายังใช้ท่าทาง สายตา ประกอบด้วย หรือในบางครั้งเราแทบไม่ต้องใช้คำพูดเลย เพียงแต่แค่แสดงท่าทางบางอย่างก็สามารถสื่อสารความหมายนั้นได้ การสื่อสารโดยไม่ใช้เสียงนั้นเรียกว่าอวัจนภาษา หรือจะเรียกว่าภาษาท่าทางก็ได้ นอกจากจากงานวิจัยของ Dr. Albert Mehrabian ในปี 1971 ที่ศึกษาทางด้านการสื่อสารของมนุษย์พบว่าในการสื่อสารแบบตัวต่อตัวของมนุษย์นั้น มนุษย์ใช้คำพูดในอัตราส่วนที่น้อยกว่าภาษาท่าทางต่อการสื่อสารในหนึ่งครั้ง จึงถือได้ว่าภาษาท่าทางเป็นส่วนสำคัญในการสื่อสารทีเดียว

ภาษาถือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ดังนั้น ในกรณีของภาษาท่าทางก็เป็นผลิตผลมาจากวัฒนธรรมเช่นกัน วัฒนธรรมที่แตกต่างกันก็อาจจะนำมาสู่ภาษาท่าทางที่แตกต่างกันในยุคโลกาภิวัฒน์ที่การติดต่อสื่อสารระหว่างประเทศกลายเป็นเรื่องธรรมดาไปแล้วนั้น เราเองก็สามารถสังเกตเห็นถึงความแตกต่างทางด้านภาษาท่าทางได้จากสื่อต่างๆ หรือการพบปะพูดคุยโดยตรงกับคนต่างชาติต่างวัฒนธรรม เช่น การโอบกอด เป็นที่เข้าใจกันแล้วว่าการแสดงออกดังกล่าวนั้นไม่ใช่เพียงแค่การแสดงความรักระหว่างคนในครอบครัว หรือคู่รัก แต่เป็นการทักทายในบางวัฒนธรรม หรือการแสดงออกของสุภาพบุรุษที่พึงมีต่อสุภาพสตรีอย่างในวัฒนธรรมตะวันออกนั้น เมื่อนำใช้วัฒนธรรมเน้นความเข้มแข็งในความเป็นผู้นำของผู้ชาย (จนอาจจะมองได้ว่าขาดความอ่อนโยนต่อสตรี) นั้นเช่นในวัฒนธรรมแถบเอเชียนั้น อาจจะเกิดความเข้าใจผิดได้ว่าเป็นการแสดงไมตรีจิตที่มีความหมายพิเศษ ทั้งๆ ที่ผู้กระทำอาจจะไม่ได้คิดอะไรเลย

แต่เมื่อมองย้อนกลับไปในการศึกษาภาษาต่างประเทศ ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาไปที่ภาษาพูด หรือภาษาเขียนเป็นหลัก ในขณะที่ภาษาท่าทางนั้น ยังไม่มีการสอนอย่างเป็นจริงเป็นจัง ส่วนมากจะเป็นการเรียนรู้นอกห้องเรียนเสียเป็นส่วนใหญ่ เช่น จากสื่อ หรือการพบปะพูดคุยโดยตรง

สำหรับภาษาท่าทางในวัฒนธรรมญี่ปุ่นนั้น มีหลายสิ่งที่มีลักษณะเฉพาะตัวและเป็นสิ่งที่น่าสนใจที่จะศึกษาต่อไป สำหรับในบทความนี้จะขออนุญาตแนะนำเพียงบางส่วนเท่านั้นเพื่อให้ทุกท่านได้เห็นถึงความสำคัญของภาษาท่าทาง

● การชี้ตนเอง

สำหรับชาวต่างชาติที่ได้เริ่มพบปะพูดคุยกับญี่ปุ่น จะสังเกตุเห็นท่าทางการชี้ตนเองของคนญี่ปุ่น มีลักษณะเฉพาะก็ คือ แทนที่จะชี้ไปที่บริเวณหน้าอกเฉกเช่นในหลายๆ วัฒนธรรม แต่กลับชี้ไปที่จมูก จนอาจจะสร้างความสงสัยให้คนต่างชาติว่า “จมูกเป็นอะไรไปเหรอ” สำหรับคนญี่ปุ่นแล้ว ไม่ใช่ว่าจะต้องชี้ไปที่จมูกของตนเองทุกครั้ง บางครั้งคนญี่ปุ่นก็ชี้ไปที่บริเวณหน้าอกในกรณีที่ต้องการแสดงออกด้วยความสุภาพ

● การกอดอก

การกอดอกในหลายๆ วัฒนธรรมแสดงถึงความตั้งใจของผู้ฟัง แต่วัฒนธรรมของญี่ปุ่นนั้น การกอดอกกลับแสดงถึงความไม่เห็นด้วย จึงเป็นเรื่องที่ควรระวังในการแสดงท่าทางดังกล่าวระหว่างการสนทนากับคนญี่ปุ่น ซึ่งอาจจะสร้างความรู้สึกที่ไม่ดีเกิดขึ้นได้

● การแสดงการขอร้องด้วยการประกบมือ

การประกบมือสองเข้าด้วยกัน (ลักษณะคล้ายๆ การไหว้) คนญี่ปุ่นจะใช้ในกรณีที่ต้องการขอร้องอีกฝ่ายให้ช่วยเหลือ ซึ่งอาจจะสร้างความเข้าใจผิดกับคนไทยได้ โดยเฉพาะกรณีคนญี่ปุ่นที่อายุมากกว่ากำลังขอร้องให้คนไทยที่อายุน้อยกว่าทำอะไรบางอย่างแล้วแสดงท่าทางดังกล่าวนี้ออกมา อาจจะทำให้คนไทยต้องรีบไหว้กลับไป เพราะเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสมสำหรับวัฒนธรรมไทย

การแสดงท่าทางด้วยมือก็มีความหมายเฉพาะเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น

หมายถึง OK

หมายถึง เงิน

หมายถึง แฟน

นอกจากนี้ การแสดงออกบางอย่างอาจจะต้องใช้เสียงประกอบ ยกตัวอย่างในกรณีการทานบะหมี่ของชาวญี่ปุ่นที่จะออกเสียง “ซู้ดๆ” ซึ่งชาวต่างชาติอาจจะมองว่าเป็นการรับประทานอาหารที่ไม่สุภาพ แต่สำหรับคนญี่ปุ่นแล้วการกระทำดังกล่าวเป็นการแสดงถึงความอร่อยและแสดงออกถึงความขอบคุณให้กับผู้ที่ปรุงอาหารให้

จากตัวอย่างข้างบนจะเห็นได้ว่า ภาษาท่าทางเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการสื่อสารภาษาญี่ปุ่นและทุกภาษาในโลก ปัจจุบันได้มีความพยายามที่จะทำพจนานุกรมภาษาท่าทางในแต่ละภาษารวมถึงภาษาญี่ปุ่นขึ้น แต่นับว่ายังเป็นเรื่องใหม่และยังไม่แพร่หลาย ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของผู้เรียนภาษานั้นๆ ที่จะต้องศึกษาภาษาท่าทางของชาวต่างชาติเจ้าของภาษาด้วยตนเองเพื่อการสื่อสารที่ราบรื่นขึ้น TPA news